

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Узагальнено сутність і значення інвестиційних процесів у забезпеченні розвитку економіки України. Досліджено наукові підходи до значення механізму регулювання інвестиційної діяльності, проведено оцінювання кредитно-інвестиційного портфеля банків, виділено гальмівні чинники інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, інвестиційна діяльність, кредитно-інвестиційний портфель.

1. Вступ. Україна перебуває на шляху всебічних економічних перетворень, а за таких умов налагодження стабільного інвестиційного процесу є справою особливого значення. Головне в інвестиційному процесі – це наявність джерел фінансування, раціональне використання інвестицій та повернення коштів юридичним та фізичним особам. Однак в Україні діють фактори, що впливають на низький рівень залучення інвестицій в економіку держави, такі як обмежений попит на внутрішньому ринку внаслідок зниження рівня життя широких верств населення та втрати заощаджень, незавершеність ринкових перетворень, корумпованість і нерозвиненість ринкової структури, що й обумовлює актуальність цього дослідження. Метою публікації є визначення організаційних та економічних передумов активізації інвестиційного процесу в Україні та формулювання прийнятних для України висновків та пропозицій.

2. Огляд літературних джерел. Питаннями інвестування в національну економіку, проблемами розроблення й оцінювання залучення інвестицій займалися такі вчені, як О. Мельник, А. Гайдуцький, М. Долішній, М. Єрмошенко, І. Лукінова, А. Колосова та ін. Нині актуальним є аналіз нових тенденцій розвитку інвестиційних процесів, їх трансформації за умов становлення ринкових відносин в Україні. Особливої уваги дослідження проблем формування інвестиційної політики та створення механізму регулювання інвестиційної діяльності в економіці України приділено в працях В. Бодрова, М. Корецького, В. Мартинєка, А. Мерзляк, О.Д. Вовчак, А.А. Пересади, Т.В. Майорової, Л.О. Примостки, Реверчука С.К., Герасимовича А.М. та ін. [4;5;9;12]. Більшість дослідників висвітлюють досвід залучення іноземного капіталу в економіку та соціальну сферу регіонів, розвиток страхового та банківського секторів. Проте мало дослідженою залишається діяльність владних структур та органів державного управління з вирішення поставлених проблем та впровадження зарубіжного досвіду стимулювання зовнішніх інвестицій в національну економіку.

3. Характеристика інвестиційної ситуації в Україні. Інвестиційна ситуація в Україні характеризується несприятливим інвестиційним кліматом, зумовленим такими перешкодами, як: складна система ліцензування; високий рівень оподаткування; наявність арбітражних функцій у податкової адміністрації та ін. Згідно з Законом України "Про інвестиційну діяльність" [2], під інвестиціями розуміються всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, внаслідок якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Аналізуючи динаміку розвитку інвестиційного процесу, можна стверджувати, що інвестиційна місткість економіки України становить щонайменше 40 млрд дол. США. Такий обсяг залучених інвестицій вже освоїла польська економіка. Слід зазначити, що впродовж останніх років середньорічний темп приросту інвестицій за рахунок власних та залучених коштів досяг майже 20 %. [8]. Отже, для розвитку інвестиційного процесу важливо забезпечити його ефективне управління. Вирішення цієї проблеми залежить насамперед від рівня підготовки спеціалістів, адже без наявності висококваліфікованих фахівців не вдасться скерувати інвестиційний процес у потрібне русло.

Можна визначити деякі шляхи подолання державою інвестиційної кризи: розроблення системи портфельного інвестування та створення спеціального державного інституту, що контролюватиме інвестиційний процес; забезпечення в іноземних кредитних лініях квот для розвитку інноваційної інфраструктури; лібералізація законодавства стосовно прямих іноземних інвестицій, що буде стимулювати приплив приватних вкладень у прибуткові галузі економіки і зростання ефективності виробництва та ін. [13]. Одним з основних факторів розширення масштабів інвестиційної діяльності є стимулювання довготермінового банківського кредитування реального сектору економіки та залучення коштів населення. Для цього необхідно впровадити механізм іпотечного кредитування, стимулювання надходження іноземного капіталу в банківську сферу держави, ефективного захисту прав кредиторів і прозорий порядок реалізації заставного майна, забезпечити підвищення рівня концентрації банківського капіталу, стимулювання залучення грошових внесків населення. Від ефективності інвестиційної політики залежать рівень виробництва, стан основних засобів та ступінь технічної оснащеності підприємства господарського комплексу, можливість структурної перебудови економіки, вирішення соціально-екологічних проблем в Україні [11].

Спрощення та впорядкування державного адміністрування, формування умов для ринкового саморегулювання інвестиційного процесу є вкрай необхідним у вирішенні проблеми створення інвестиційного клімату. Потрібно довести до керівників усіх рівнів розуміння важливості сприятливого інвестиційного клімату в державі для повноцінного функціонування інвестиційного процесу. Ефективна інвестиційна політика України має передбачати використання державних коштів як засобу створення первинних умов для залучення коштів населення країни та іноземних інвестицій у пріоритетні галузі економіки. Подолання проблем, розглянутих у дослідженні, створить нормальні умови для роботи інвесторів та економічного зростання України.

4. Інвестиційна діяльність банків. Сьогодні інвестиційна діяльність банків є самостійним і відносно відокремленим видом банківської діяльності, який характеризується пропозицією щодо вкладання банківського капіталу з боку окремого банку у різноманітні об'єкти різних сфер і видів діяльності. Період існування банків на українському ринку характеризується зростанням обсягів активів та інвестиційно-кредитного портфеля. Це стосується насамперед вкладення в цінні папери, що посіли друге місце серед активних операцій після кредитування суб'єктів господарювання. Незважаючи на те, що все ж

такі кредитні операції банків є базовими, як основне джерело прибутку, дедалі частіше банки переглядають структуру активів, збільшуючи частку портфеля цінних паперів у них. Відповідно до чинного законодавства, інвестиційна діяльність банків здійснюється на підставі письмового дозволу Національного банку України [2, с. 50].

Недостатня розвиненість фондового ринку, брак коштів у суб'єктах господарювання для довготермінового інвестування та недостатні інвестиції держави сприяють зростанню інвестиційної активності банків. За умов стабілізації та позитивних тенденцій розвитку банківської системи України розширюються можливості банків щодо залучення коштів громадян та підвищення довіри населення до банків загалом.

Аналіз сучасного стану банківської діяльності в Україні свідчить, що специфіка банківської інвестиційної діяльності зумовлюється значною мірою характером і обсягом сформованої ресурсної бази. Сьогодні ж банкам ще не вдалося залучити значні обсяги довготермінових ресурсів, що, своєю чергою, гальмує інвестиційну активність банків. Причинами невідповідності ресурсної бази є низький рівень монетизації економіки, що зумовив переміщення грошей у позабанківський сектор, тобто у тіньовий обіг, та вплив капіталу за межі нашої держави. Окрім цього, діюча грошово-кредитна та податкова системи функціонують ще не на досить належному рівні, що також гальмує розвиток ресурсної бази та не створює відповідних умов для зростання обсягів банківських інвестицій. Надані кредити повертаються тільки після завершення виробничого процесу, що призводить до затримки сплати податків. Тому в Україні відбувається нарощування капіталу банків в межах 7-8 % нижче світових орієнтирів [7]. Отже, банки України недостатньо залучені до інвестиційних процесів з багатьох причин, головні з яких полягають у тому, що: банки в Україні, навіть великі, є малопотужними для того, аби фінансувати великі інвестиційні проекти, які реалізують програму структурної перебудови України; загальна фінансова нестабільність і недосконала законодавчо-правова база перешкоджають розвитку інвестиційної діяльності банків; банки мають дуже ризикову структуру пасивів, що не дає змоги вирішити проблему широкомасштабних інвестицій.

За роки незалежності роль українських банків як інвестора національної економіки була невинувато низькою. Однією з перепон на шляху перетворення вітчизняних банків в інвесторів нашої економіки стало розпорощення банківського капіталу. Сьогодні частка банківських активів у ВВП України становить 40 %, тоді як у ВВП Німеччини – близько 200, Великобританії – 130, Східної Європи – 80-90 %, а ці дані і відображають якість банківської системи [30, с. 31]. За наявними даними, інвестиційне кредитування в Україні становить близько 8 % [14]. Сьогодні виникає потреба використання альтернативних фінансових інструментів інвестування, які можна поділити на кредитні та фондові. Серед кредитних інструментів інвестування чільне місце посідає довготермінове інвестиційне кредитування.

5. Оцінювання кредитно-інвестиційного портфеля банків. Серед основних причин, що стримують надання банками довготермінових кредитів

суб'єктам господарювання, є високий рівень кредитних ризиків, короткотерміновий характер ресурсної бази банків, низька капіталізація вітчизняних банків, неплатоспроможність більшості позичальників, відсутність реальної гарантії повернення ними кредитів та реальної застави, неефективна система оподаткування, відсутність ринку ефективних інвестиційних проектів тощо. Кредитно-інвестиційний портфель банків України загалом має тенденцію до збільшення, зокрема у 2011 р. порівняно з 2007 р., він збільшився на 251 617,81 млн грн, проте порівняно з 2010 р. відбулося зниження кредитного портфеля на 17 099,41 млн грн. Спостерігається тенденція до збільшення кредитів у 2011 р. порівняно із 2007 юридичним особам – на 246 599,51 млн грн та цінних паперів – на 30 372,61 млн грн. [14].

Серед основних чинників, що негативно впливають на інвестиційну активність в Україні, економісти виділяють: високий рівень відсоткових ставок за банківськими кредитами; нестабільність законодавства; необхідність отримання численних узгоджень у разі кредитування та оформлення застави від Фонду державного майна України, податкових органів; відсутність можливості отримання у заставу землі; відсутність дієвого стимулювання з боку держави, фінансово-кредитних установ під час оподаткування інвестиційних активів. Розглянемо кредитно-інвестиційний портфель банків України та рис. 1.

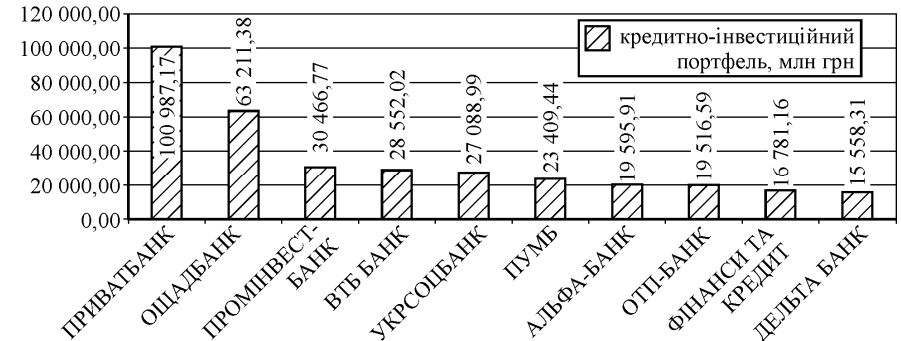

Рис. 1. Кредитно-інвестиційний портфель банків України станом на 01.01.2012 р., млн грн [14]

В Україні у структурі кредитних портфелів банків частка інвестиційних кредитів є ще низькою, хоча за останні роки простежується тенденція до збільшення їх обсягів. Протягом досліджуваного періоду банки надавали кредити переважно у поточну діяльність, їхня частка змінювалась в межах 80-90 %, а частка кредитів в інвестиційну діяльність за цей же період перебувала на рівні 5-10 %. При цьому 60-70 % кредитів надавали суб'єктам господарювання, лише близько 15 % були у структурі інвестиційних кредитів населенню [14]. На рис. 2 показано структуру 10 банків України, їхня частка займає найбільшу вагу у структурі кредитно-інвестиційного портфелю станом на 01.01.2012 р. Перше місце серед десятиків лідерів займає ПАТ КБ "Приватбанк" – 16,7 %, далі: АТ "Ощадбанк" – 10,4 %, ПАТ "Промінвестбанк" – 5 %, ПАТ "ВТБ Банк" – 4,7 %, ПАТ "Укрсоцбанк" – 4,4 %, ПАТ

"ПУМБ" – 3,8 %, ПАТ "Альфа-Банк" – 3,2 %, ПАТ "ОТП Банк" – 3,2 %, ПАТ "Фінанси та кредит" – 2,7 %, ПАТ "Дельта Банк" – 2,5 %.

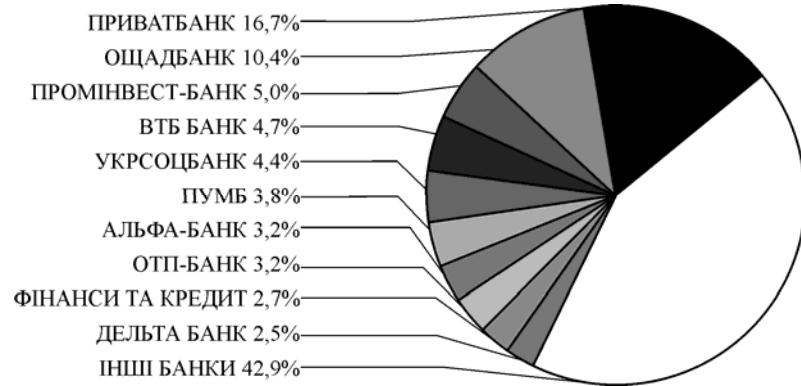

Рис. 2. Структура кредитно-інвестиційного портфелю банків України станом на 01.01.2012 р. [14]

В Україні іпотечне кредитування є важливим інструментом збільшення банківських інвестицій. Склалися реальні передумови для інтенсивного його розвитку. Зацікавленість банків у розвитку іпотечного кредитування зростає, оскільки їм необхідні надійні і достатні за обсягами довготермінові фінансові інструменти. В Україні банки надають перевагу традиційній формі – кредитуванню фізичних осіб на купівлю житла під його заставу. Розвитку іпотечного кредитування в Україні перешкоджають брак довготермінових ресурсів та недосконалість механізмів іпотечного кредитування. Формування тенденції до поступового збільшення питомої ваги довготермінових кредитів, динаміка розподілу кредитного портфелю між підприємствами різних форм власності свідчить про зацікавленість банків у кредитуванні переважно недержавних підприємств.

6. Гальмівні чинники розвитку інвестиційної діяльності. Спираючись на публікації вітчизняних вчених, гальмівними чинниками розвитку інвестиційної діяльності в Україні можна вважати: недостатню економічну ефективність інвестиційних проектів; низьку інвестиційну привабливість підприємств; слабкий захист капіталу; дефіцит фінансових ресурсів; відсутність ринкової інфраструктури та дієвих механізмів щодо повернення капіталу.

Відповідно, і перед банками постає низка проблем щодо інвестиційної діяльності. При тому, що вони володіють істотними фінансовими важелями та значним грошовим капіталом, задовольняючи інтереси виробників, банки виступають посередниками між промисловістю та торгівлею, сільським господарством та населенням. Отже, їх діяльність тісно пов'язана з потребами відтворення. Водночас банківська діяльність таїть в собі небезпеку підвищеного соціально-економічного ризику, оскільки, уособлюючи одночасно і позичальника, і кредитора, банки відіграють важливу роль у русі капіталів.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що теоретичні й практичні проблеми розвитку інвестування завжди посідали чільне місце у

системі наукових досліджень практично усіх економічних шкіл і течій, а на нинішньому етапі постіндустріального розвитку цивілізованого суспільства вони не втратили своєї актуальності. Для будь-якої економічної системи інвестиційна діяльність, як важлива складова розвитку економіки, завжди виступатиме об'єктом пильної уваги науковців і практиків, а кожному із етапів економічного розвитку відповідатиме своє бачення економічної природи інвестицій. Аналіз сучасного стану банківської діяльності в Україні свідчить, що специфіка банківської інвестиційної діяльності зумовлюється значною мірою характером і обсягом сформованої ресурсної бази. Сьогодні ж банкам ще не вдалося залучити значні обсяги довготермінових ресурсів, що, своєю чергою, гальмує інвестиційну активність банків. Діюча грошово-кредитна та податкова системи функціонують ще не на досить належному рівні, що також гальмує розвиток ресурсної бази та не створює відповідних умов для зростання обсягів банківських інвестицій. Тому в Україні відбувається нарощування капіталу банків в межах 7-8 % нижче світових орієнтирів.

Отже, банки України недостатньо залучені до інвестиційних процесів з багатьох причин, головні з яких полягають у тому, що: банки в Україні, навіть великі, є малопотужними для того, аби фінансувати великі інвестиційні проекти, які реалізують програму структурної перебудови України; загальна фінансова нестабільність і недосконала законодавчо-правова база перешкоджають розвитку інвестиційної діяльності банків; банки мають дуже ризикову структуру пасивів, що не дає змогу вирішити проблему широкомасштабних інвестицій.

Література

1. Україна. Закон. Про банки і банківську діяльність: від 07.12.2000 р., № 2121- III // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2002. – № 7 (зміни і доповнення). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>
2. Україна. Закон. Про інвестиційну діяльність: від 18.09.1991 р., № 1561-XII // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2002. – № 7 (зміни і доповнення). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>
3. Антонечко Т. Фактори, що впливають на іноземні інвестиції / Т. Антонечко // Фінанси України : журнал. – 2008. – № 10. – С. 35-40.
4. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні : монографія / О.Д. Вовчак – Львів : Вид-во ЛКА, 2005. – 544 с.
5. Вовчак О.Д. Аналіз інвестиційних проектів : навч. посібн. / О.Д. Вовчак, О.В. Коляно, І.Б. Чікіта. – Львів : Вид-во ЛКА, 2010-260 с.
6. Галько О.Р. Тенденції розвитку банківської інвестиційної діяльності в Україні / О.Р. Галько // Регіональна економіка : наук.-практ. журнал. – 2007. – № 1. – С. 196-200.
7. Інвестиційна діяльність комерційних банків : монографія / І.О. Лютий, Р.В. Пікус, Н.В. Приказок, К.І. Старовойт-Білоник. – Івано-Франківськ : ПВНЗ "Галицька академія", 2010. – 388 с.
8. Згривець Л.Ф. Регулювання діяльності іноземних інвесторів // Фінанси України : журнал. – 2008. – № 8. – С. 90-94.
9. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність : підручник / Т.В. Майорова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2009. – 472 с.
10. Кльоба Л. Вдосконалення управління банківською інвестиційною діяльністю в Україні / Л. Кльоба // Вісник Національного банку України : журнал. – 2011. – № 5. – С. 51-56.
11. Кожем'якіна М. Структурні зрушення в інвестиційних процесах економіки України // Фінанси України : журнал. – 2008. – № 6. – С. 66-72.
12. Управління та регулювання банківської інвестиційної діяльності : монографія / за ред. д-р екон. наук, проф. С.К. Реверчук. – Львів : "Трида плюс", 2007. – 352 с.

13. Шосталь С. Інвестиційний процес в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / С. Шосталь // Статистика України. – 2008. – № 3. – С. 119-122.

14. Офіційний сайт Асоціації українських банків. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.aub.com.ua>

Бучко І.Е. Развитие инвестиционного процесса в Украине

Обобщены сущность и значение инвестиционных процессов в обеспечении развития экономики Украины. Исследованы научные подходы к значению механизма регулирования инвестиционной деятельности, проведена оценка кредитно-инвестиционного портфеля банков, выделены тормозящие факторы инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный процесс, инвестиционная деятельность, кредитно-инвестиционный портфель.

Buchko I.Ye. Development of investment in Ukraine

Summarizes the nature and value of the investment processes in ensuring economic development of Ukraine. Researched scientific approaches value mechanism regulating investment activities, assessed loan and investment portfolio, allocated investment inhibitory factors.

Keywords: investment, investment process, investment, loan and investment portfolio.

УДК 330.3 (477)

*Заст. директора з навч.-метод. роботи Є.І. Парфенюк,
канд. екон. наук – Львівський інститут МАУП*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Розглянуто механізми регулювання інвестиційних процесів в Україні та особливості формування нормативно-правової бази у цій сфері. Висвітлено основні аспекти правового регулювання інвестиційної діяльності державними органами, подано класифікацію нормативно-правових актів за основними напрямками регулювання інвестиційних процесів. Розкрито правові основи організаційно-економічного механізму інвестування національної економіки.

Ключові слова: державне регулювання, інвестиційна діяльність, інвестиційні процеси, нормативно-правове забезпечення, інвестиційне кредитування, підприємство.

Вступ. Процеси формування ефективної моделі національної економіки потребують дієвих інструментів державної підтримки розвитку та функціонування підприємництва. Таким механізмом є чітка регламентація його діяльності шляхом створення сприятливого і дієвого нормативно-правового та інституційного середовища. Отже, створення сприятливого інвестиційного клімату та нормальних умов кредитування підприємництва в країні пов'язане з чітким правовим регулюванням інвестиційних процесів. На сьогодні вітчизняна правова система складається з понад сотні як законодавчих, так і нормативних актів, які регулюють інвестиційну діяльність та механізми інвестиційного кредитування підприємництва. Серед таких основних актів варто зазначити насамперед Закон України "Про інвестиційну діяльність", Декрет Кабінету Міністрів України "Про режим іноземного інвестування", Закон України "Про державну програму стимулювання іноземних інвестицій в Україні", Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" та інші, які створюють

основу правового регулювання інвестиційної діяльності та управління інвестиційним кредитуванням підприємництва [2, 3].

Отже, одним із найважливіших факторів, який сприяє ефективному інвестуванню, повинно стати ефективне та стабільне законодавство про інвестиційну діяльність. Інвестиційна діяльність становить сукупність практичних дій юридичних та фізичних осіб, а також державних органів у процесі реалізації інвестицій. Як показує аналіз, правова сутність інвестицій активізується безпосередньо з інвестиційною діяльністю у багатьох розвинених країнах. Необхідність правового регулювання інвестиційних процесів істотно зросла із розвитком іноземного та недержавного (приватного) інвестування, а також із ускладненням інвестиційної діяльності.

Визначення інвестиційних коштів, як власності у всіх її видах та формах, визначає джерела їх формування та механізми інвестування розвитку відтворення виробництва, як життєво необхідної закономірності у громадському суспільстві. Сутність регулювання інвестиційних процесів полягає у встановленні відповідних правових норм, умов та гарантій, які визначають взаємовідносини суб'єктів інвестування [4, 5].

У економічній літературі вченими-економістами і правознавцями проблема щодо регулювання інвестиційних процесів та встановлення відповідних норм, які регулюють специфічні суспільні інвестиційні відносини дискутується. Звичайно, у практиці інвестиційного регулювання виокремлюються два, найбільш обґрунтованих, критерії: предмет регулювання – відособлені суспільно необхідні інвестиційні відносини; метод регулювання – особливий спосіб впливу правових норм на інвестиційні відносини, який полягає у поєднанні публічно-правового та приватно-правового регулювання залежно від форм та характеру інвестиційних відносин.

Метою дослідження є визначення державного регулювання у сфері інвестиційних процесів та особливостей формування нормативно-правової бази у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Процеси формування ринкової економіки обумовлюють розвиток інвестиційних відносин на якісно нових умовах та визначають законодавчо органи, які безпосередньо регулюють інвестиційну діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності.

Здійснюючи певні заходи щодо регулювання діяльності інвесторів, держава привертає свою увагу до таких основних аспектів інвестиційної діяльності, як режим діяльності суб'єктів інвестиційної діяльності, фінансові відносини, трудові відносини тощо (рис. 1). Отже, державні органи постійно повинні вести чіткий моніторинг щодо ефективного та сталого розвитку підприємств, особливо малих підприємств, у пріоритетних та стратегічних галузях національної економіки.

Регулювання вказаних на рис. 1 різноманітних аспектів інвестиційного процесу потребує формування інституційних структур та дієвих законодавчих актів, якісної нормативної бази за відповідною схемою, особливістю якої є узгодження всіх елементів системи законодавства у інвестиційній сфері, які безпосередньо регулюють інвестиційну діяльність на всіх етапах інвес-